

תוכן העניינים

ט	דבר המתרגם – מנחם ארגוב
1	אקדמה לקורא
7	הקדשה לרוזן מלמוס
9	השופט הפוסק בדיני גרושים
27	הסרסור האלמן הקרוי טרמפגוס
57	הבחירה לראשות העיר דגנסו
85	השומר הדאגן
115	הבסקי המתחזה
141	תאטרון הבובות המפלא
165	מערת סלמנקה
191	הזקן הקנאי
216	אחרית דבר – רות פיין
232	רשימת המקורות

דבר המתרגם

מנחם ארגוב

ספרו של מיגל דה סרוונטס, שמונה מחזות ושמונה מערכונים, יצא לאור בשנת 1615, שנה לפני מותו.¹ ספרו האחרון, סיפור התלאות של פרסילס וסיחיסמונדה, יצא לאור ב־1617.² הייתה לי זכות לתרגם שני מחזות פרי עטו – המרחצאות של אלג'יר והסולטנה הגדולה דוניה קטלינה דה אוביידו,³ ושתיים מן הנובלות שלו – הצוענייה הקטנה ועוזרת הבית המהוללה,⁴ וכן את ספרו האחרון.⁵ כדי להביא לקורא העברי את סגולותיו הספרותיות המגוונות, ראיתי לנכון לתרגם גם את המערכונים, שצביונם שונה משאר יצירותיו.

למיטב ידיעתי, המערכונים של סרוונטס בכללותם לא ראו אור מעולם בעברית לקהל הקוראים. עם זאת, בשנת 1954 יצאו תדפיסי עיבודים בעברית לשני מערכונים מתוך האוסף דיוקן הפלאים (בתרגומי: תאטרון הבובות המופלא) ומערת סלמנקה, שככל הנראה תורגמו מצרפתית, ושימשו את שחקני תאטרון "הבימה". העותקים היחידים שלהם, הנגישים לציבור הרחב, מצויים כיום בספרייה הלאומית בגבעת רם. עיבודים שונים בעברית לתאטרון בוצעו לאורך השנים

1 סרוונטס, שמונה מחזות ושמונה מערכונים.

2 סרוונטס, סיפור התלאות.

3 סרוונטס, מאלג'יר לקונסטנטינופול.

4 הצוענייה הקטנה ועוזרת הבית המהוללה, בתוך: סרוונטס, חמש נובלות.

5 סיפור התלאות של פרסילס וסיחיסמונדה.

בעיקר לשניים ממערכוניו: תאטרון הבובות המופלא והמערה של סלמנקה. אציין את אלה הידועים לי:

1. בשנת 2010 סטודנטים לתאטרון באוניברסיטה העברית הציגו עיבוד מקורי משלהם לתאטרון הבובות המופלא.
 2. שלושה מערכונים⁶ מתוך השמונה שבקובץ זה תורגמו על ידי שמעון בוזגלו והועלו על במת תאטרון באר שבע ב־2012.

3. באירוע לרגל 400 שנה למותו של מיגל דה סרוונטס ו־30 שנה ליחסים הדיפלומטיים בין ספרד לישראל, שנערך בחודש ינואר 2016, הוצגו שני המערכונים בתרגומי בביצוע שחקני תאטרון מיקרו בירושלים.⁷ מכאן ששמונת המערכונים במתכונתם המלאה מובאים כאן לראשונה בעברית. מראשית דרכו הספרותית בחר סרוונטס בתאטרון כביטוי לכישרונו. נסיבות שונות גרמו לכך שדווקא כתיבתו בפרוזה הקנתה לו מוניטין ומחזותיו כמעט שלא הועלו על הבמה בימיו, חלקם אבדו ורק בשנים האחרונות הם זוכים לעדנה ולהוקרה. המערכונים שונים מן המחזות שנועדו במהותם לקריאה ולהעמקה, ושבמרכזם עומדת יצירת המחבר על ייחודה ומאפייניה. המערכונים נועדו לצפייה בפני קהל מגוון המיוצג על ידי כל שכבות החברה וכתוב בלשון עממית וקולחת, קליטה וקלילה. המערכונים – אינטרלודים (בספרדית Entremeses) – הועלו על הבמה בין המערכות של המחזות. המחזות היו

6 המערכונים שתורגמו בידי שמעון בוזגלו הנם השופט בדיני גירושים, המתחזה הבסקי והמערה של סלמנקה. הם הועלו חמש פעמים על בימת תאטרון באר־שבע תחת הפקה אחת שנקראה המערה של סלמנקה בספטמבר 2012, במסגרת פרויקט "יוצרים בנגב". אני מודה לאיילת בראל, דוברת תאטרון באר־שבע, שסיפקה לי את הנתונים הנ"ל. תרגומי המערכונים של שמעון בוזגלו לא ראו אור, הם הושמטו מאתרו האישי של המתרגם ולא הגיעו לידי.

7 האירוע התקיים ב־11-12 בינואר 2016 בחסות תאטרון ירושלים, שגרירות ספרד, מכון סרוונטס, החוג ללימודים רומאניים ולטיני-אמריקניים באוניברסיטה העברית ותאטרון מיקרו. האירוע כלל, פרט לביצוע שני המערכונים, שיחות עם חוקרים ואנשי ספרות.

ארוכים⁸ ונידונו בהם נושאים המצויים במרכז ההווה האנושית, הלאומית והחברתית. הם תבעו מן הקהל התייחסות ומעורבות. לעומתם, עיקר תכליתם של המערכונים הייתה לגרום קורת רוח, הנאה ופורקן. דמויות המערכונים ייצגו ברובן בני שכבות חברתיות נמוכות, והמחבר העניק להם חופש ביטוי קולח שתאם את מעמדם, והתיר כל רסן לשפתם, תוך כדי חשיפת נושאים ששיקפו הלכי רוח שנשבו בחברה הספרדית במחצית השנייה של המאה השש עשרה ותחילת המאה השבע עשרה; והכול באירוניה ובמשחק מודגש של מציאות ודימוי מציאות. עם זאת יש להדגיש, שלמרות הרוח הקלה וההיתולית המאפיינת את הדמויות, ניצל המחבר את המערכון לראייה עמוקה ונוקבת של החברה ולביקורת על תפיסת עולמה וערכיה (ראו על כך באחרית דבר).

המערכון מבוסס בעיקרו על פעולתו על השומע. השמיעה פירושה הפנמה ולמידה ופעולתה מוכרת לנו לדוגמה מן המסורת היהודית – "שמע, בני, מוסר אביך...", "שמע, ישראל" – והיא נקלטת מחילופי דברים בין דמויות שונות. עליה להיות ברורה ומוכנת לשומע כדי שהמסר יעבור ויופנם בקצב ובמהירות של הדובר.

השמיעה היא השלב הפנימי שבו עובר הצליל מקול המדבר אל תודעת הקולט. יש לכוון את המסר למבנה הדעת של השומע; יש לפשט את עולם המושגים כדי שמשמעותם תיקלט אצל השומע בעת אמירתם. התרגום חייב לבנות ביטוי שייצור זיקה לשונית טבעית ומורגלת בתודעת השומע, ולא דווקא להתרכז ברובד הלשוני של המדבר. במערכון הדברים נאמרים בשיח קולח והם מצויים ברצף של הדיאלוג; כל אמירה ורפליקה מהוות חוליה במסר ובחוויה הפועלת באופן חד פעמי וחולף. אין אפשרות של הרהור ושיקול דעת ובדיקה.

אביא דוגמאות אחדות להמחשת הדברים:

1. הביטוי "Deste viejo" שמקבילו העברי הוא "הזקן הזה".

בטקסט שלפנינו זהו כינוי גנאי שמשמעו אדם שבגילו המתקדם נעדר כוח, עובר בטל, גם כמובן הפיזי וגם בתפקודו התבונתי. בלשון העברית הביטוי "זקן" אינו מעורר קונוטציה שלילית אלא להפך. אנו מוצאים, לדוגמה, את הצירופים "זקן ונשוא פנים", "זקני העדה", וכן "זקני בית הלל". בתרגום, לעומת זאת, יש ליצור מושג שתהיה לו גם משמעות שלילית. על כן תרגמתי: "הזקן, התרח הזה". תרח אבי אברהם מצטייר כבראשית רבה לח כאדם שוטה, שמושגיו על אמונה פשטניים. וכך, על ידי תוספת קטנה קיבל המושג בתודעת השומע גם הקשר שלילי.

2. "Relumbran la cara como un espejo y agora la tengo
"con un vara de frisa encima" – בתרגום חופשי: "פניי הבריקו כמראה וכיום אני נראית כסמרטוט בלה". כדי שהניגוד ייקלט מודגשת ההברקה. הניגוד הוא היפוכה של ההברקה במראה, ומכאן התרגום: "בעבר הבריקו פני כאספקלריה מלוטשת, ועתה נהפכו כשולי קדרה". הביטוי "נהפכו פניו כשולי קדרה", במסכת שבת, משמעו: פניו השחירו כתוצאה מאירוע פוגעני. העתקת הביטוי ממקורו הטבעי והמדויק הופכת אותו בתרגום לעברית למושג אותנטי.

3. "por verme casada con esta anatomía" – "ראיתי עצמי נשואה לשלד הזה". כאן מצאתי לנכון להוסיף "לשלד המהלך הזה", כי התוספת מצביעה לא רק על מת, אלא על מי שנותר בו כוח חיות ויש להתייחס אליו כמטרד.

4. "podía decir y hacer como quien juega a las pintas" – "הייתי מסוגל לומר ולנהוג כמו במשחק קלפים". אך כאן משחק הקלפים מבטא התמודדות המרמזת גם על סגולותיו של הדובר ביחסי מין. ומכאן התרגום: "עד כי מסוגל הייתי לגבור ולעלות עליה בכל משחק קלפים".

5. "Ponme un clavo y una S en estas dos mejillas" – "תקע לי מסמר בלחי אחת ואת האות S בלחי השנייה". ננקטת כאן לשון נקבה בסיטואציה שנועדה במקורה לגבר. ה-S היא קיצור של המילה Servus שמשמעה עבד בלטינית, וכאן מדובר בשפחה, שבלטינית היא ancilla או famula, ילידת בית. גם בעברית השפחה היא אָמָה, והיא קשורה – כמו בלטינית –

ל"מ־שפחה". אך אין בעברית מושג מקביל ל"שפחת עולם", בדומה לציורוף "עבד עולם". נוסף על כך, הסימנים שנהגו לתת ברומא ניכרו בחזות, ועל כן המסמר והאות הוטבעו בפנים. התרגום מעתיק את פעולת העבד אל השפחה, אך משתמש בטקס המוכר לשומע ומביע בדיוק את כוונת המחבר. לפיכך בחרתי לתרגם: "אני שלך שפחת עולם, את שתי אוזני רצע נא אל המזווה". צורה לשונית זו, שהיא העתקה לרפוס הלשון של השומע העברי, מביעה את הרעיון במדויק.

6. "En eso me llevas ventaja por que no tengo que tocar, ni cosa que lo valga" – "בכך יש לי יתרון, כי אין לי צורך לצלצל ולא לפרוט כסף ואין דבר שישווה לו". כאן יש משחק מילים, כי לפועל TOCAR משמעות כפולה: לצלצל וגם לפרוט כסף, והתרגום כורך את שני הפעלים: "אני נמנע מצלצולים וחוסך מצלצלים".

7. להלן פתגמים שתורגמו לספרדית ומקורם עברי: "Oídos que tal oyen!" – "אוי לאזנים שכך שומעות" (מדרש תהלים 42, על פי מילון אבן שושן), וכן הפתגם "אוזניים לכותל" (ויקרא רבה לב). "Las paredes tienen oídos".

8. "Y todo saldrá en la colada" – "וכולם הולכנו בכביסה". למעשה, משמעות האמירה היא: "בסופו של דבר כל אחד מקבל את חלקו". בחרתי אפוא, לפי הצעתו של אסף אשכנזי, בתרגום מביטוי הערבי שיש בו גם בוז: "כל כלב בא יומו".

בדוגמאות ספורות אלו ביקשתי לחזור ולהדגיש שהתרגום נועד מראש להתאים את הדברים לקהל הצופים, כדי שיעמדו על משמעותם בעת השמעתם על הבמה.

לצורך התרגום עמדה לרשותי מהדורה ספרדית מוערת של המערכונים (1970) בעריכת אאוהניו אסנסיו (Eugenio Asensio) בהוצאת קלסיקוס קסטליה. מהדורה אנגלית (1996) בתרגומו של דון ל' סמית' סייעה לי לערוך התאמות אחרונות בתרגום לעברית.

חובה נעימה היא לי לחזור ולציין את תרומתה של פרופ' רות פיין, שבזכותה הכרתי את יצירותיו של סרוונטס. רות מוסיפה

להדריך ולהנחות אותי ולהיות שותפה נאמנה לכל תרגומי.
חלקה בעבודה זו רב.

חברי, ד"ר אסף אשכנזי, ראוי להערכה מיוחדת על הסיוע הרב שהגיש לי עד הבאת ספר זה לדפוס. אף כי לא תמיד הייתי תמים דעים עמו בגישתו לתרגום, זכותו עומדת לו כי דווקא עמדתו סייעה לי לגבש את הקו שנקטתי בו. על כך אמרו חז"ל: "אין סכין מתחדדת אלא בירך של חברתה" (בראשית רבה סט, א).

תודה מקרב לב להוצאת מאגנס, הנאמנה תמיד לרמתה המקצועית הגבוהה המלווה בעידוד ובתמיכה.
הערכתי הרבה לדר' אילנה שמיר, העורכת הראשית, ולרם גולדברג, מנהל הייצור והמביא לדפוס על תרומתם הרבה לאיכות הספר.

לחובה ולכבוד לי להודות למשרד התרבות הספרדי שסייע להוציא לאור את הספר ותמך במרבית הספרים שתרגמתי.

אקדמה לקורא

קורא יקר, אינני יכול לחדול מלשטוח תחינתי לפניך שתסלח לי, אם תמצא שבאקדמה זו אני סוטה במידת מה מצניעותי המקובלת. בימים האחרונים נקלעתי לשיחה עם חברים, שבה נידונו מחזות ועניינים הקשורים להם, והם ליטשו וקישטו אותם באופן כזה, שלשיפוטי הם הגיעו לרמת שלמות. השיחה עסקה גם בשאלה, מי היה הראשון בספרד שהוציאם מחיתוליהם, רוממם והידר את לבושם וחזותם. אני, בתור הזקן¹ ביותר שהיה שם, אמרתי שזכורות לי הצגותיו של לופֶה דֶה רואַדָה² הגדול, האדון המכובד והמפורסם של הבמה והתבונה. הוא היה יליד סביליה ובמקצועו מַרְקֶע מתכות, כלומר מאלו המרדדים גיליונות זהב. הוא הרשים בשירת הרועים, ומבחינה זו איש לא התעלה עליו כאן – לא אז ולא אחריו. ולמרות שהייתי אך נער ולא יכולתי לשפוט נחרצות את טיב שירתו, אני מוצא שמה שאמרתי בשעתו, קלע לאמת, הודות למספר שורות שיר שנשמרו בזיכרוני ונבחנות כעת בגילי הבוגר. ולולא היה דבר זה חורג ממטרת ההקדמה, הייתי מציין עכשיו כמה מהן שהיו מאששות עובדה זו. בזמנו של אותו ספרדי נודע, כל אביזריו של מנהל להקה קובצו בשק אחד, והצטמצמו לכדי פחות או יותר ארבעה מעילי רועים מעור, מעוטרים בקישוטי עור זהובים, ארבעה זְקָנים ופאות וארבעה מטות רועים. המחזות כללו מספר דיאלוגים – כמו אַגְלוֹגוֹת – בין שניים או שלושה רועים ורועָה כלשהי. נהגו לקשט ולמתוח

* האקדמה לקורא הופיעה בתרגומי לשניים ממחזות סרוונטס. ראו: מאלג'יר לקונסטנטינופול.

- 1 גילו של סרוונטס בעת חיבור ההקדמה היה בסביבות 68.
- 2 לופֶה דֶה רואַדָה (נולד 1510 לערך-1565): מחזאי מסביליה, הנחשב לאבי המערכונים בספרד.

את יריעתם באמצעות שניים או שלושה מערכונים, בין אם גילמו בהם שחורה, סרסור, שוטה, או איש ויסקאיה: כל ארבע הדמויות האלה, ורבות אחרות, יצר לופה תוך חיקוי מוצלח וכישרון רב מכפי שניתן לדמיין. הם לא כללו באותו זמן מנגנוני במה,³ או עימותים בין מאורים לנוצרים, רגליים או רכובים על סוס. לא הייתה בהם דמות שיוצאת או נראית שיוצאת ממעבה האדמה דרך חלל בכמה, שנבנתה בצורת מרובע מארבעה ספסלים וארבעה או שישה לוחות שהונחו עליהם והוצבה בגובה ארבעה טפחים מעל הארץ; ואפילו לא שלשלו מהשמים עננים עם מלאכים או נשמות. תפאורת התאטרון הייתה שמיכה ישנה פרושה מצד לצד בעזרת שני חבלים, שהיוותה מה שקרוי מאחורי הקלעים, ומאחוריה נמצאו המוסיקאים, ששרו, ללא ליווי גיטרה, רומנסה עתיקה כלשהי. לופה דה רואדה מת, ובשל היותו איש יוצא דופן ומפורסם, הוא נקבר בכנסייה המרכזית של קורדובה (שם מת) בין שתי הבמות המרכזיות, שם גם קבור אותו משוגע מפורסם לואיס לופז.

את לופה דה רואדה ירש נַאָרוֹ, יליד טולדו, שהיה מפורסם ביצירת דמות הסרסור מוג הלב. גם הוא שיפר במעט את תפאורת המחזות, והמיר את שקי התלבושות בארגזים ובתיבות. הוא העביר את המוסיקה, שלפני כן נוגנה מאחורי השמיכה, לקדמת הבמה. הוא נפטר מַזְקַנִי השחקנים – שכן עד אז איש לא הציג ללא זקן מזויף – והביא לכך, שכולם יהיו גלויי פנים, אלא אם נדרשו לגלם זקנים או דמויות אחרות, שעבורם התבקשו שינויי פנים. הוא המציא מנגנוני במה – עננים, רעמים וברקים, עימותים וקרבות – אבל כל זאת לא הגיע לרמה הנהוגה כיום.

זו עובדה שאינני יכול לחלוק עליה, אך כאן המקום להזכיר את סטייתי מגבולות ענוותי: בתאטראות של מדריד ראו את עסקי אלג'יר, הריסת נומאנסיה⁴ והקרב הימי⁵ שחיברתי, שבהן העזתי לצמצם את הקומדיות לשלוש מערכות, מחמש שהיו להן.⁶

3 כלומר אביזורים מיוחדים ליצירת אירועים יוצאי דופן על הבמה.

4 שם המחזה שונה למצור על נומאנסיה.

5 מחזה זה אבד.

6 ניכוס חידוש תאטרוני זה לעצמו אינו ברור, שכן יוצרים אחרים שקדמו

הוכחתי, או נכון יותר לומר, הייתי הראשון שהמחזיז את הדמיונות והמחשבות החבויות של הנפש, בעודי מעלה לבמה דמויות אלגוריות לתשואותיהם ולשביעות רצונם של המאזינים; חיברתי באותו זמן כעשרים או שלושים קומדיות, שכולן דוקלמו מבלי שזכו למנחת מלפפונים או לדברים אחרים הראויים לזריקה: הן השלימו את מסלולן ללא שריקות, צעקות או המולות. היו לי דברים אחרים לעסוק בהם. זנחתי את הנוצה ואת המחזות, וכבר נכנס אחד מפלאי הטבע, לופה דה וגה הגדול, וטיפס לפסגת ממלכת הקומדיה. הוא הטיל מרותו וקיבץ תחת שיפוטו את כל השחקנים; הוא מילא את העולם במחזות מרנינים, כתובים כהלכה ורבים כל כך פרי ידו, שאלה הכתובים עולים על רבבת דפים, ואת כולם – שזה אחד מהדברים המרכזיים שניתן לומר עליהם – זכה לראות על הבמה, או לפחות נודע לו שהועלו על הבמה. וגם אם אחדים – וישנם רבים – לא אבו להתחרות בתהילת יצירותיו, כל מה שחיברו גם יחד אינם מגיעים למחצית ממה שחיבר כחיד.

אך לא בשל כך – שכן האל אינו מרעיף הכול על כולם – עליכם לחדול מלהעריך את יצירותיו של דוקטור רְמוֹן,⁷ שהיו הטובות ביותר לאחר אלה של לופה הגדול; יש להעלות על נס את העיצובים האומנותיים ביותר של המלומד מיגל סנצ'ז,⁸ רצינותו של דוקטור מִיֶּרֶה דֶּה אַמְסְקוֹאָה⁹ – גאוות אומתנו, תבונתו ואינספור מונחיו של כהן הדת טַרְגֶּר,¹⁰ הרכות והמתיקות

לסרוונטס אף הם נהגו כך. יחד עם זאת, יש לזכור שרוב המחזות בראשית כתיבתו התאטרונית של סרוונטס כללו ארבע מערכות ולא שלוש.

7 דוקטור רְמוֹן (מת בשנת 1633): ככל הנראה הכוונה לנזיר אֶלוֹנסו רְמוֹן, יליד קוֹאֶנְקָה, ממסדר החסד, שחמישה מחזות הנושאים את שמו שרדו.

8 מיגל סנצ'ז: מחזאי ספרדי.

9 מִיֶּרֶה דֶּה אַמְסְקוֹאָה (?1574-1644): סופר נודע יליד גרנאדה.

10 פרנסיסקו אגוסטין טאַרְגֶּה (?1554-1602): כהן דת של הקתדרלה בולנסיה משנת 1584, מחזאי וסופר.

של דון ג'יין דֶּה קֶסְטְרוֹ,¹¹ שנינותו של אַגְיֵלֶר;¹² הפאר, ההמולה וצעקנות מחזות לואיס וְלֶס דֶּה גְּוֵרָה;¹³ המחזות הנכתבים כיום, פרי כישורו השנון של אַנְטוֹנְיֹוֹ דֶּה גְּלֶרְסָה,¹⁴ והמחזות שמבטיחים רמיות אהבה לַגֶּסְפֶּר דֶּה אֲוִילָה;¹⁵ כל אלה ואחרים סייעו לאותו מנגנון עצום להגיע לידי לופה הגדול.

לפני שנים אחדות שבתי לתחביבי הישן, ומתוך מחשבה שהשבחים עלי עוד ישררו מאות שנים, חזרתי לחבר מחזות. אך ציפורי האתמול פרחו מן הקן; רצוני לומר, שלא מצאתי מנהל להקה שיבקש אותם ממני, שהרי ידעו שהן ברשותי, וכך ערמתי אותם בארגז וגזרתי וייעדתי אותם לדממת נצח. באותה עת אמר לי מוכר ספרים אחד, שהיה קונה אותם ממני, לולא אמר לו מנהל להקה מוסמך¹⁶ שמהפרוזה שלי ניתן לצפות להרבה, אבל מהשירה לכלום. ואם להודות על האמת, הדבר הסב לי צער רב ואמרתי לעצמי: "או שאני הפכתי למישהו אחר, או שהזמנים השתפרו מאוד; שכן תמיד אירע ההפך מזה, שהרי תמיד משבחים את עיתות העבר". שבתי לעיין במחזותי ובמספר מערכוני שנערמו עמם, וראיתי שאלה וגם אלה אינם רעים, עד כדי כך שלא יהיו ראויים לצאת מחשכת חריפותו של אותו מנהל להקה לאורם של מנהלי להקות אחרים, מחמירים פחות ומוסמכים יותר. תש כוחי ומכרתי אותם לאותו מוכר ספרים, שהגישם למכבש הדפוס כפי שהם מוצעים לכם כאן; הוא שילם לי בעבורם באופן מניח את הדעת; נטלתי את כספי בלב שלם, מבלי להיות נתון לוויכוחים עם שחקנים. רציתי, שהמחזות יהיו הטובים ביותר בעולם, או לפחות משיביעי רצון; אתה תשפוט זאת, קורא יקר, ואם תמצא

11 ג'יין דֶּה קֶסְטְרוֹ (1569-1631): מחזאי ומחבר מוולנסיה. לו מיוחס במיוחד אימוץ הרומנסרו לבמה.

12 גֶּסְפֶּר אַגְיֵלֶר (1561-1623): משורר ומחזאי מוולנסיה.

13 לואיס וְלֶס דֶּה גְּוֵרָה (1579-1644): מחזאי פורה יליד אֶסִיקָה.

14 אַנְטוֹנְיֹוֹ דֶּה גְּלֶרְסָה: עד היום לא ידועה בוודאות זהותו של האיש.

15 גֶּסְפֶּר דֶּה אֲוִילָה: סופר ממורסיה. לא ידועים פרטים נוספים עליו.

16 כלומר מנהל להקה שקיבל אישור רשמי מהרשויות להופיע בתאטראות.

בשנת 1603 מספר להקות השחקנים המוסמכות עמד על שמונה. בשנת

1615 מספרם גדל לתריסר.

שיש טוב כלשהו בהם, לכשתפגוש במנהל הלהקה שהלעיו עלי, אמור לו, שייקח את דבריו בחזרה, שכן אני לא פוגע בהם באיש, ושישים לב שאין בהם דברי הבל בולטים וגלויים, ושירתם זהה לזו הנדרשת מקומדיות האמורות לכלול מבין שלושת הסגנונות¹⁷ את הסגנון הנחות, וששפת המערכונים תותאם לדמויות המוצגות בהם. וכדי שיחזור מדבריו אני מציע לו מחזה אחד שאני מחבר, אותו אני מכנה אשליה לעיניים, שאם אינני משלה את עצמי, אמור לרצות אותו. ובזאת, יעניק לך האל בריאות ולי אורך רוח.

17 על פי עקרונות הרטוריקה של ימי הביניים רווחו שלושה סגנונות: עילי, בינוני ונחות – שהצביעו לרוב גם על הסוגה: טרגית, סאטירית וקומית בהתאמה.